

великі міста, особливо мегаполіси, шукають відповідні місця для розширення своєї активності. Брендинг як інструмент стратегічного маркетингу є одним із методів вирішення соціальних, економічних, екологічних завдань та зниження соціальної напруженості. Брендинг має стати одним із найбільш ефективних інструментів вирішення стратегічних завдань столиці.

Правильно розроблений територіальний бренд має зміцнити ідентичність міста, сприяти нормалізації відносин влади та громадян, а для забезпечення конкурентних переваг столиці необхідно формувати системну політику з підвищення інвестиційної привабливості, яка буде спрямована на забезпечення інфраструктурної та інформаційної підтримки інвесторів, формування й активне просування іміджу міста як території, сприятливої для ділової активності.

Список використаних джерел

1. Анхольт С. Брендинг: дорога к мировому рынку / Анхольт С. – М.: Кудиц-образ, 2004. – 272 с.
2. Бренд навсегда: создание, развитие, поддержка ценности бренда / Жан-Ноэль Капферер; пер. с англ. Е.В. Виноградовой; под. общ. ред. В.Н. Домнина. – М.: Вершина, 2007. – 448 с.: ил., табл.
3. Брендинг міст: досвід країн Вишеградської групи для України / [за загальною ред. О.І. Соскіна]. – К.: Вид-во «Інститут трансформації суспільства», 2011. – 80 с.
4. Брендинг региона как инструмент стратегического развития. – М., 2008. URL: <http://www.rusrev.org/content/news/default.asp?shmode=2&ida=2154>

5. Брендинг территорий. Лучшие мировые практики / Под ред. Кейта Динни; пер. с англ. Веры Сечной. – М.: Мани, Иванов и Фербер, 2013. – 336 с.

6. Визгалов Д.В. Маркетинг города. – М.: Фонд «Институт экономики города», 2008 г. – 144 с.

7. Келлер К.Л. Стратегический бренд-менеджмент: создание, оценка и управление марочным капиталом / 2-е изд. / Пер. с англ. – М.: Вильямс; СПб.: 2005.

8. Кендюхов О.В., Азарян О.М., Димитрова С.М., Радкевич Л.А., Кужилева О.В. Стратегія ефективного брендингу: Монографія / Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Таган-Барановського. – Донецьк: ДонУЕП, 2009.

9. Котлер Ф., Асплунд К., Рейн И. Маркетинг мест. Привлечение инвестиций, предприятий, жителей и туристов в города, коммуны, регионы и страны Европы. – СПб.: Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2005.

10. Козырев В.В. Бренд территории: экономическая и психологическая сущность // Креативная экономика. – 2011. – №2(50). – С. 100–104.

11. Нуртдинова А.М. Формирование конкурентоспособного бренда в туризме (на примере территориально-рекреационного комплекса Золотого кольца России) // Туризм и культурное наследие: Межвузовский сборник научных трудов. – Саратов: СГУ, 2002. – С. 375–378.

12. Стратегія розвитку Києва до 2025 року [Текст документа]. – Режим доступу: <http://kievcity.gov.ua/> – Заголовок з екрану.

13. Чумиков А.Н. Связи с общественностью: теория и практика: Учеб. пособие / А.Н. Чумиков, М.П. Бочаров. – М.: Дело, 2003. – 375 с.

УДК 338.48:332:338.2

О.В. КУЧАЙ,

к.е.н., заст. декана факультету туризму, готельного та ресторанного бізнесу, КУТЕП

Туризм як пріоритетний напрям сталого розвитку Криму

У статті розглядаються сучасні тенденції сталого розвитку туризму АР Крим. Аналізується Стратегія економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим на 2011–2020 роки в контексті реформування туристичної діяльності. Пропонуються принципи сталого розвитку туризму для посилення конкурентоспроможності півострова.

Ключові слова: туризм, сталий розвиток, Крим, конкурентоспроможність економіки, туристичні потоки, туристична інфраструктура, напрями реформування туризму.

В статье рассматриваются современные тенденции устойчивого развития туризма АР Крым. Анализируется Стратегия экономического и социального развития Автономной Республики Крым на 2011–2020 годы в контексте реформирования туристической деятельности.

Предлагаются принципы устойчивого развития туризма для повышения конкурентоспособности полуострова.

Ключевые слова: туризм, устойчивое развитие, Крым, конкурентоспособность экономики, туристические потоки, туристическая инфраструктура, направления реформирования туризма.

The modern trends of sustainable development of AR Crimea tourism are examined in the article. Strategy of economic and social development of Autonomous Republic Crimea on 2011–2020 is analysed in the context of reformation of tourist activity. Principles of sustainable development of tourism for strengthening of competitiveness of peninsula are offered.

Keywords: tourism, sustainable development, Crimea, competitiveness of economy, tourist streams, tourist infrastructure, directions of reformation of tourism.

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. туризм став одним із провідних напрямів соціально-економічного, культурного і політичного розвитку більшості держав і регіонів світу. Особливістю туристичної діяльності є її багатаспектний, багатоплановий характер. Як зазначається в доповіді генерального секретаря ООН «Туризм і сталий розвиток» (1999), туризм – це єдиний великий сектор міжнародної торгівлі послугами, як сектор (економіки) охоплює широкий спектр видів економічної діяльності та у теперішній час вважається найбільшою індустрією у світі [1, 2, с. 9].

І дійсно, розвиток туризму впливає на функціонування таких ключових секторів економіки, як транспорт, зв'язок, торгівля, будівництво, сільське господарство, виробництво сувенірної продукції, громадське харчування, забезпечує створення додаткових робочих місць, поліпшує інвестиційний клімат, активізує підприємницьку діяльність, сприяє розвитку культури й освітнього рівня місцевого населення. Мультиплікативний ефект туризму поширюється на економічний розвиток усіх регіонів країни, а в деяких місцевостях, віддалених від промислових і культурних центрів, туризм виступає одним з основних факторів соціально-економічного розвитку.

Туризм розглядається сьогодні як істотна складова інноваційного розвитку України в довгостроковій перспективі, економічно вигідна і екологічно безпечна галузь національної економіки. В туризмі закладена одна з точок зростання для багатьох регіонів нашої країни. Особливо це справедливо для Криму, де зосереджена значна частина туристичного потенціалу України з його унікальними природними умовами і величезним ресурсом для розвитку туризму.

У той же час доводиться визнати, що цей потенціал використовується недостатньо ефективно. Тому очевидно, що виникає нагальне завдання підвищення ефективності туристичної діяльності з метою зростання конкурентоспроможності кримського півострову.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Принципи збалансованого розвитку туризму були сформульовані Всесвітньою туристичною організацією і Радою туризму на основі «Порядку денного на ХХІ століття», затвердженого Конференцією ООН з питань навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992), і викладені в матеріалах Глобального етичного кодексу туризму, 1999 року, Осакської декларації тисячоліття, 2001 року; Декларації з екотуризму та інших міжнародних документах [3, с. 40–97]. Міжнародні організації визначили сталий розвиток туризму як пріоритетний напрям подальшого розвитку індустрії туризму, спрямувавши в цьому напрямі діяльність всіх суб'єктів туристичного ринку [4, с. 393–397].

Формуванню теоретичних поглядів на сталий розвиток туризму передували дослідження Д. Медоуза та його співавторів «Межі зростання» [5] (1972), доповідь Гру Гарлем Брундтланд «Наше спільне майбутнє» (1986), Декларація конференції в Ріо-де-Жанейро (1992). Останню прийняли представники 179 країн світу, зокрема й Україна. Всесвітня

хартія прав і обов'язків щодо навколишнього середовища конкретизувала 27 принципів сталого (беззупинного) розвитку, а згадувана Глобальна програма дій «Порядок денний на ХХІ століття» визначила перелік заходів і передбачила бюджет витрат на охорону навколишнього середовища з 1993 по 2000 рік [6].

Проблеми регулювання туризму в Україні розглядаються у працях таких вчених, як І.І. Вітер, В.Г. Гуляєв, О.П. Дурович, Т.А. Дьорова, В.К. Євдокименко, В.А. Квартальний, О.О. Любіцева, А.Г. Охріменко, С.Ю. Цьохла, І.М. Школа, В.К. Федорченко, Н.В. Чорненька та ін. [7]. У той же час недостатньо уваги приділено розгляду туризму як складової сталого розвитку.

Мета статті – дослідити роль туризму в досягненні сталого розвитку Криму; розкрити туризм як один із пріоритетних напрямів діяльності на шляху посилення конкурентних позицій регіону на глобальному ринку туристичних послуг; дослідити вплив туризму на економічний розвиток півострову.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні визнано, що основними компонентами і людського, і сталого розвитку є: економічний – ефективне виробництво на основі сучасних високотехнологічних ресурсозберігаючих технологій відповідно до реальних потреб суспільства; соціальний – розвиток творчого потенціалу людини, збереження різномаття та взаємного співіснування соціальних і культурних систем; екологічний – забезпечення життєздатності та спроможності до відтворення природної екосистеми. Ці компоненти трансформуються у відповідну політику забезпечення людського і сталого розвитку як на державному, так і на національному рівні та потребують врахування їх взаємодії та взаємовпливу.

Підкреслимо, що головною ідеєю забезпечення сталого соціально-економічного розвитку в цілому є управління потоками ресурсів, і насамперед ресурсів природних [8]. Саме вони є найбільш вагомим і цінним складовою туристичних ресурсів, забезпечуючи передумови як виробничої туристичної діяльності, так і безпосередньо подорожуючих. Отже, сьогодні необхідно розглядати туризм як економічну складову сталого розвитку, а саме як туризм, що задовольняє всі наявні потреби та не обмежує можливості майбутніх поколінь.

Значна роль туризму в соціально-економічному розвитку країн світу підтверджується позитивним світовим досвідом. У сучасних умовах економічне і культурне процвітання цілої низки країн і окремих регіонів багато в чому визначається рівнем розвитку туризму [9, с. 4]. У ХХІ ст. туризм залишається однією з високодохідних галузей економіки, що має добрі перспективи для розвитку. За економічними показниками він займає друге місце після нафтопереробної галузі, а за числом робочих місць міцно утримує першу позицію. На частку туризму припадає 3,8% ВВП, 7% – загального обсягу інвестицій, майже 11% – світових споживчих витрат, 5% – усіх податкових надходжень, більш ніж 8% – вартості світового товарного експорту, практично третина світової торгівлі послугами [10]. Частка туризму в економіці деяких держав навіть без урахування мультиплікативного ефекту пе-

ревищує 50% (Угорщина – 61%, Антигуа – 58%, Багамські острови – 53%, Греція – 50%) [11].

Сьогодні не викликає сумнівів, що розвиток туризму в будь-якій країні позитивно впливає на її соціально-економічний розвиток. Але й сам туризм стає частиною сталого розвитку. Взаємозв'язок туризму, економічного розвитку та конкурентоспроможності країни або регіону потребує подальшого дослідження. Розглянемо це більш детально на прикладі АР Крим.

Крим є унікальним природно-кліматичним, ресурсно-господарським комплексом, однією з визначальних конкурентних переваг якого є сприятливі умови для розвитку диверсифікованого санаторно-курортного і туристичного сектора регіональної економіки [12]. І дійсно, на Кримському півострові зосереджено величезний туристичний потенціал – близько 30% усіх туристично-рекреаційних ресурсів України. Займаючи близько 4,5% площі, Кримський півострів концентрує 29,6% усіх рекреаційних ресурсів, 10% ємності готельного фонду, 40% ємності здравниць України. В міжрайонному територіальному поділі праці автономія виділяється передусім виробництвом оздоровчих і лікувальних послуг (70% і 11% від усіх цілей відвідування організованих рекреантів) [13].

На сьогодні рекреаційно-туристичний комплекс АР Криму – це сукупність пов'язаних між собою галузей і підприємств господарчого комплексу, об'єднаних загальною метою – наданням конкурентоспроможних санаторно-курортних послуг і створенням туристичного продукту на основі ефективного використання природних, лікувальних, соціокультурних, виробничо-економічних ресурсів регіону для відпочинку, оздоровлення, санаторно-курортного лікування і реабілітації населення Криму, України, ближнього і дальнього зарубіжжя.

У той же час, маючи значний природно-рекреаційний та культурно-історичний потенціал, Крим не займає провідного місця серед туристичних регіонів України за розвитком туристичної інфраструктури та за відвідуваністю туристами. Крім того, сьогодні півострів значно відстає у переході до сталого розвитку від регіонів та країн, які взяли на себе міжнародні зобов'язання з його формування та реалізації.

Очевидно, що Крим має гостру потребу в переході до моделі сталого розвитку, що, своєю чергою, передбачає певні зміни в туристичній політиці регіону, застосування та прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень, визначення

ефективних механізмів мінімізації та подолання зовнішніх негативних наслідків економічної кризи. За сучасних умов необхідно активно шукати нові шляхи розвитку туристичної галузі Криму, що вимагає державного втручання та запровадження якісного та ефективного управління галуззю.

Проаналізуємо взаємозв'язок соціально-економічного розвитку Криму з реалізацією його туристичного потенціалу. Аналіз основних макроекономічних показників АР Крим за період 2006–2010 років показав, що динаміка приросту ВВП і рівня інфляції в Криму за останні п'ять років практично відповідала динаміці цих показників в середньому по Україні. Значення приросту реального ВВП в АРК в 2009 році виявилось вище, ніж у розрахунку на всю Україну, на 5,5%. Це пов'язано з тим, що центри галузей, що найбільше постраждали від кризових явищ і становили основну частину ВВП України (а саме промисловість, будівництво), знаходяться в інших областях України (табл. 1).

Аналізуючи динаміку надходження прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну і в АРК, можна визначити істотні відмінності. Так, в Україні приплив ПІІ в економіку за 2006–2010 роки наростаючим підсумком мав виражену позитивну динаміку, зі зменшенням приросту, починаючи з 2008 року (2006 рік – \$21607,3 млн., 2007 рік – \$29542,7 млн., 2008 рік – \$35616,4 млн., 2009 рік – \$40053,0 млн., 2010 рік – \$44708,0 млн.), а в АРК на 01.01.2009 спостерігається зменшення іноземних інвестицій на \$104,1 млн. (на 13,8%). Це пояснюється тим, що в 2008 році під впливом збільшення валютного курсу долара США була перерахована вартість акцій і майна більшості підприємств, що мають іноземні інвестиції; окрім цього, спостерігалася тенденція «відзиви» іноземного капіталу з півострову [14, с. 167].

На сьогодні в Криму чимало інвестиційних проектів і пропозицій у цілому відповідають заявленим стратегічним пріоритетам розвитку регіону. В цьому контексті туристичній галузі приділяється багато уваги. Передбачається створення сучасної інфраструктури для цілорічної рекреації та нових туристичних об'єктів із високим культурно-історичним вмістом, розвиток нетрадиційних видів туризму (зокрема, «зеленого») та інфраструктури рекреації медичного спрямування, серед яких: бальнеологічний курорт «Афаліна» в Сакському районі; будівництво цілорічного готельно-рекреаційного комплексу (З*) «Ай-Петринська Яйла» в Місхорі; те-

Таблиця 1. Макроекономічні показники розвитку Автономної Республіки Крим в 2006–2010 роках

Показник	2006	2007	2008	2009	2010	2010 до 2006
Номинальний ВВП АРК, млн. грн.	16044	20874	27365	27396	30910	192,7%
Реальний ВВП АРК на 1 особу (у фактичних цінах, грн.)	8101	10574	13898	13933	16507	203,8%
Реальний ВВП АРК, %	106,7	109,0	106,6	90,7	104,2	–
Приріст реального ВВП АРК, разів	1,0	1,09	1,16	1,05	1,09	1,09
Прямі іноземні інвестиції в економіку АРК, \$ млн.	604,7	753,9	649,8	718,4	815,6	134,9%
Приріст ПІІ в економіку АРК, %	23,88	24,67	–13,8	10,56	13,53	–
Рівень інфляції в АРК, %	11,5	15,66	23,3	14,8	9,6	–
Рівень безробіття в АРК (за методологією МОП) у віці 15–70 років, %	5,1	4,6	4,7	6,8	6,2	–

Джерело: [14, с. 167; 15], власні розрахунки.

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

матичний парк пригод «Діноленд» у Бахчисарайському районі; історико-етнографічний культурно-рекреаційний комплекс «Боспорська Січ» у Ленінському районі; грецький еколого-етнографічний костел у Білогірському районі; ялтинські екологічні стежки тощо [16]; тривають будівництво рекреаційного комплексу «Золотий пляж», реконструкція кліматопавільйонів у готельному комплексі «Кепінски» на Лівадійському пляжі, будівництво гоночного комплексу Crітеа Grand Prix Circuit, проект «Екогород» (Західний Крим – курорт Євпаторія) [17].

Згідно з табл. 1 реальний ВВП АРК на 1 особу (у фактичних цінах, грн.) зростає протягом 2006–2010 років, отже життя кримчан покращувалося. В той же час розвиток півострова характеризується рядом проблем. У цілому для Криму характерна нерівномірність і нераціональність розміщення природно-ресурсного, виробничого, туристично-рекреаційного, транзитно-транспортного, трудового та соціального потенціалів, диспропорції у розподілі ресурсів, соціально-економічному розвитку, екологічному стані регіонів, що загострює соціальну напруженість на півострові. Економіка регіону має вузьку спеціалізацію і низьку конкурентоспроможність виробничого комплексу, підприємства мають значну питому вагу застарілих основних фондів з високою енергоємністю, спостерігається високий рівень залежності економіки регіону від постачання води та енергоносіїв, сільське господарство орієнтовано на внутрішній ринок із сезонним попитом, нераціонально використовуються земельні угіддя, неефективно використовується транзитний і транспортний потенціал півострова, низька пропускна спроможність транспортних магістралей.

Очевидно, що все це не могло не відбитися на розвитку туризму. Щодо туристичної сфери АРК можна виділити дві основні проблеми: 1) низька конкурентоспроможність санаторно-курортного та туристичного комплексу на фоні зростання якості та доступності зон відпочинку в далекому та ближньому оточенні (в тому числі в Чорноморському регіо-

ні); 2) посилення техногенного та антропогенного навантаження в туристичних зонах, нераціональне використання природно-ресурсного потенціалу півострова [12; 18, с. 47].

З переходом української економіки на ринкові принципи і умови господарювання в її рекреаційному комплексі сталися корінні зміни, що справедливо і для Криму. Для кримського регіону курортно-туристична сфера є пріоритетним напрямом соціально-економічного розвитку. Це обумовлює проведення постійного моніторингу стану рекреаційної діяльності в напрямках оцінки рівня сприятливості умов інноваційного розвитку регіональних підприємств.

Проаналізуємо туристичні потоки АР Крим за 2000–2011 роки (табл. 2). Як видно з табл. 2, кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України у 2011 році порівняно з 2000 роком скоротилася в абсолютному розмірі на 134 740 чол. Кількість іноземних туристів скоротилася на 40 161 чол., кількість туристів – громадян, які виїжджали за кордон, – зросла на 6871 чол., внутрішніх туристів – зменшилася на 101 450 чол., кількість екскурсантів – зменшилася на 180 024 чол. Тенденцію зменшення туристичних потоків у Криму можна пояснити зростанням цін на туристичні послуги та зменшенням можливостей пересічних громадян нашої країни купувати такі послуги. Крім того, поява нових зарубіжних туристичних регіонів зменшує відвідуваність кримського півострова.

Туристичний потенціал Криму великою мірою залежить від можливостей готельного комплексу. Розглянемо динаміку основних характеристик готелів та інших місць для тимчасового проживання в АР Крим за 2000–2010 роки (табл. 3).

Як свідчать дані табл. 3, в 2010 році порівняно з 2000 роком показники кількості готелів та інших місць для тимчасового проживання становлять 116,9%, кількості номерів – 135,1%, житлової площі всіх номерів (тис. кв. м) – 160,1%, одноразової місткості (місць) – 139,5%, обслуговано приїжджих (тис. осіб) – 151,8%. Тобто динаміка показників протягом 2000–2010 років говорить про те, що збільшення кіль-

Таблиця 2. Туристичні потоки Автономної Республіки Крим за 2000–2011 роки (осіб)

	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України – усього*	Із загальної кількості туристів			Кількість екскурсантів
		іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи	
2000	374631	128145	4056	242430	686657
2001	420391	152144	1833	266414	826290
2002	482182	161363	1755	319064	834895
2003	570235	200590	2064	367581	1379336
2004	334856	110702	2486	221668	294619
2005	359609	113387	4110	242112	436209
2006	335322	94967	6561	233794	575166
2007	392709	128009	8753	255947	662946
2008	351235	14108	9464	227663	556385
2009	254203	84801	7162	162240	509355
2010	248750	97562	7061	144127	414789
2011	239891	87984	10927	140980	506633
2011 до 2000	- 134740	- 40161	+ 6871	- 102450	- 180024

* За даними Міністерства інфраструктури України.
Джерело: [19], власні розрахунки.

Таблиця 3. Готелі та інші місця для тимчасового проживання Автономної Республіки Крим, 2000–2010 роки

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010 до 2000, %
Кількість готелів та інших місць для тимчасового проживання	89	84	84	77	74	78	81	82	93	96	104	116,9
Кількість номерів	5570	6067	7041	6410	5724	5982	6464	6777	7188	7384	7523	135,1
Житлова площа всіх номерів, тис. кв. м	99,0	110,7	129,5	120,3	101,1	115,6	129,8	133,3	146,8	152,9	158,5	160,1
Одноразова місткість, місць	11357	12676	14754	13607	12289	12710	13542	13987	14839	15324	15839	139,5
Обслуговано приїжджих, тис. осіб	204,5	260,6	282,4	272,7	302,1	256,6	282,5	340,8	377,4	292,7	310,5	151,8

Джерело: [19], власні розрахунки.

кості готелів та інших місць проживання супроводжується тенденцією збільшення обслугованих приїжджих за ці роки.

За даними Головного управління статистики Криму, кожен п'ятий готель півострова має сертифікат про привласнення йому двох і більше зірок. У цілому на Крим припадає десята частина номерного фонду України, що становить 7384 номери на 15,3 тис. місць. За останні десять років загальний номерний фонд готелів Криму збільшився на 32%, а житлова площа – на 54%. Питома вага висококласних номерів за той же період зросла з 9 до 14% [20].

Рекреаційні можливості півострова великою мірою визначаються потенціалом санаторно-курортних та оздоровчих закладів АР Крим (табл. 4). Із табл. 4 видно, що в 2011 році до комплексу санаторно-курортних закладів, які розташовані на території півострова, входили такі: санаторії та пансіонати з лікуванням – 143 од., в них ліжок – 56,3 тис. од.; 2 санаторії – профілакторії, в них 300 ліжок; 126 будинків і пансіонатів відпочинку, в них 28,1 тис. місць; 273 бази

та інших закладів відпочинку, в них ліжок 35,5; 723 дитячих оздоровчих таборів, в них ліжок 33,5 тис.

За нашими розрахунками, потенціал санаторно-курортних та оздоровчих закладів Автономної Республіки Крим в 2011 році порівняно з 2000 роком такий: 98% санаторіїв та пансіонатів з лікуванням, 99% у них ліжок; 20% санаторіїв-профілакторіїв, 27,3% у них ліжок; 117,8% будинків і пансіонатів відпочинку, 101,8% у них місць; 106,6% баз та інших закладів відпочинку, 114,1% у них місць; 281,3% дитячих оздоровчих таборів, 127,9% у них місць. Таким чином, потенціал санаторно-курортних та оздоровчих закладів Автономної Республіки Крим в 2011 році не повністю відповідав потребам основних категорій рекреантів.

За даними Міністерства курортів і туризму АР Крим, рекреаційна діяльність автономії останніми роками стала розвиватися активніше, про що свідчать позитивні зміни в цій сфері. Значну роль у цих процесах відіграє Стратегія економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим на

Таблиця 4. Санаторно-курортні та оздоровчі заклади Автономної Республіки Крим, 1995–2011 роки

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням ¹		Санаторії-профілакторії ¹		Будинки і пансіонати відпочинку ¹		Бази та інші заклади відпочинку ¹		Дитячі оздоровчі табори ²	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.
1995	139	60,2	12	0,7	115	37,3	203	31,9	302	26,9
1996	135	57,6	10	0,6	119	38,6	187	29,7	301	25,6
1997	133	59,4	10	0,3	122	36,2	203	31,4	290	27,3
1998	137	60,7	9	0,4	125	35,6	252	30,2	336	28,5
1999	140	59,9	9	0,5	125	34,6	255	28,9	391	27,2
2000	146	57,0	10	1,1	107	27,6	256	31,1	257	26,2
2001	147	57,5	8	0,5	110	28,2	268	35,9	278	26,1
2002	145	56,6	6	0,3	121	28,5	268	38,7	319	28,8
2003	145	55,8	6	0,3	119	27,3	279	39,9	409	30,7
2004	141	55,6	6	0,3	129	29,6	291	42,3	497	32,9
2005	142	54,5	5	0,3	136	29,3	286	43,1	613	33,9
2006	141	53,8	5	0,4	131	28,9	288	43,2	640	33,4
2007	140	55,0	5	0,3	131	30,0	280	36,8	638	33,3
2008	141	54,1	4	0,3	130	29,9	278	36,8	665	32,3
2009	142	55,5	3	0,3	131	28,0	278	35,8	570	30,7
2010	144	56,0	2	0,3	129	28,4	273	35,7	598	34,0
2011	143	56,3	2	0,3	126	28,1	273	35,5	723	33,5
2011 до 2000, %	98	99	20	27,3	117,8	101,8	106,6	114,1	281,3	127,9

¹ Починаючи з 2002 року інформація стосовно діяльності санаторно-курортних (оздоровчих) закладів подається за 12 місяців: з 1 жовтня попереднього по 30 вересня звітного року.

² Починаючи з 2010 року – дитячі заклади оздоровлення та відпочинку.

Джерело: [19], власні розрахунки.

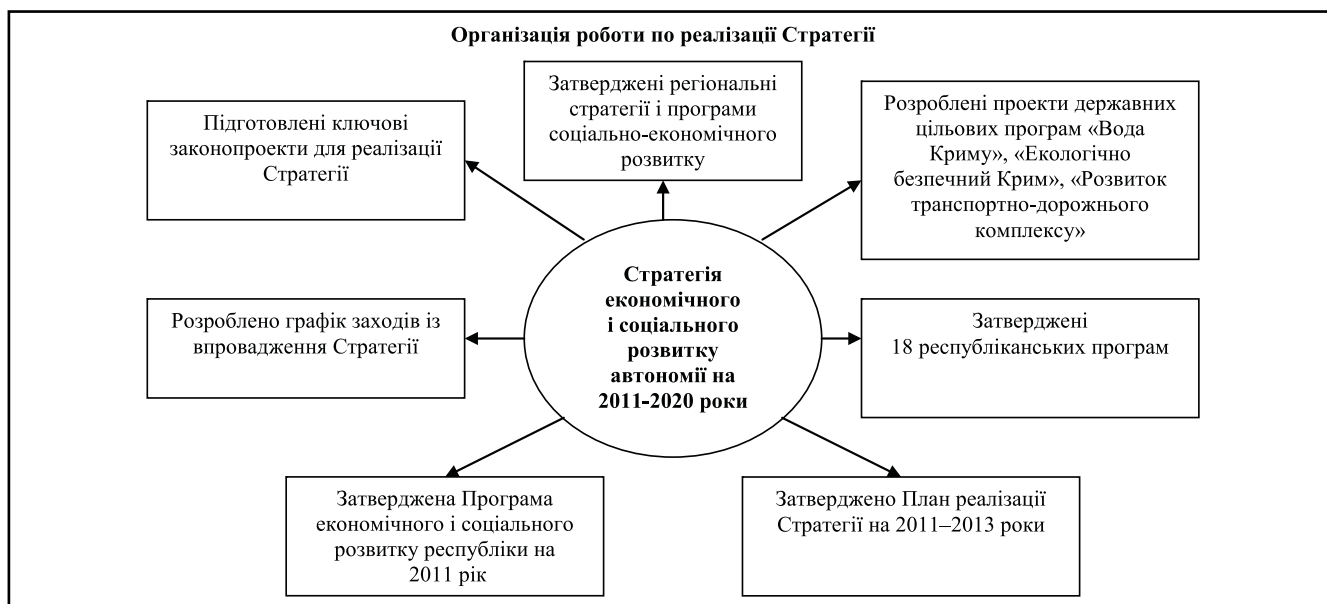
РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

2011–2020 роки [12], в якій проголошено: «Стратегічною метою розвитку АР Крим є досягнення стійкого зростання рівня та якості життя кримчан на основі збалансованої соціально–економічної системи інноваційного типу, що гарантує екологічну безпеку, динамічний розвиток економіки та реалізацію стратегічних інтересів України в Чорноморському регіоні». Вона дійсно є справжньою стратегічною доктриною розвитку Кримського регіону. В цьому документі не лише розкриваються стан і проблеми розвитку Криму, а й чітко визначено стратегічні пріоритети та завдання соціально–економічного розвитку регіону, організаційно–інституціональні механізми та етапи реалізації Стратегії в цілому [18, с. 40].

Реалізація Стратегії передбачається в три етапи: Перший етап – переборення кризових тенденцій і формування передумов (2011–2013) структурних зрушень. Другий етап – активна структурна перебудова (2014–2016). Третій етап – перетворення структурних змін в основу стабільного прогресу регіону (2017–2020). Організацію роботи по реалізації Стратегії подано на рисунку.

Унаслідок реалізації Стратегії до 2020 року очікується збільшення валового регіонального продукту республіки в 1,8 раза в порівнянні з 2010 роком, продуктивності праці – в 1,8 раза, заробітної плати найнятих робітників – в 2,4 раза, інвестицій в основний капітал – в 3,8 раза [18].

З метою забезпечення реалізації Стратегії розвитку Криму розроблений План реалізації першого етапу, який деталізує стратегічні пріоритети та завдання [17], і Програма розвитку і реформування рекреаційного комплексу Автономної Республіки Крим на 2012–2013 роки [21]. Програма направлена на вирішення основної задачі I етапу реалізації Стратегії – подолання кризових тенденцій і формування передумов структурних зрушень шляхом комплексного реформування рекреаційного комплексу Криму. За результатами реалізації Програми Автономна Республіка Крим має зайняти лідируючу позицію на ринку причорноморських туристичних послуг у санаторно–курортному лікуванні, оздоровленні і реабілітації, внутрішньому туризмі.

Стратегія економічного і соціального розвитку АРК на 2011–2020 роки

Джерело: [12; 17].

Таблиця 5. Основні показники діяльності рекреаційного комплексу Автономної Республіки Крим за 2009–2010 роки

№ з/п	Показники	Одиниця виміру	2009	2010
1	Кількість зареєстрованих санаторно–курортних установ і туристичних підприємств, які мають власну базу розміщення	од.	656	656
2	Кількість суб'єктів туристичної діяльності, які мають право на здійснення туроператорської і турагентської діяльності	од.	584	608
3	Об'єм реалізації всіх видів послуг (у діючих цінах)	млн. грн.	3662,7	4328,7
4	Збори платежів до бюджетів усіх рівнів від курортних регіонів	млн. грн.	2028,4	2407,1
5	Збори платежів до бюджету від підприємств санаторно–курортного і туристичного комплексів	млн. грн.	270,7	320,6
6	Чисельність працюючих в санаторно–курортних (оздоровчих) установ і на туристичних підприємствах	тис. чол.	42,0	44,0
7	Кількість відпочиваючих, всього	млн. чол.	5,02	5,72
	в тому числі:			
7.1	Чисельність організованих відпочиваючих	млн. чол.	1,07	1,16
7.2	Чисельність неорганізованих відпочиваючих	млн. чол.	3,95	4,56

Джерело: [21].

Основні показники діяльності рекреаційного комплексу Автономної Республіки Крим за 2009–2010 роки подані в табл. 5.

Згідно з Програмою на 1 вересня 2011 року в Автономній Республіці Крим працює більше ніж 3,5 тис. засобів розміщення: 656 зареєстрованих об'єктів, з яких 123 санаторії і 121 пансіонат з лікуванням, більше 3 тис. приватних домоволодінь з десятима і більше ліжко–місцями. За оцінками експертів, в автономії також працюють більше 10 тис. засобів розміщення до десяти ліжко–місць (приватні будинки і квартири) [17].

Реалізація Стратегії розвитку туризму і курортів АР Крим на 2011–2020 роки має створити сприятливі передумови для концентрації наявних організаційно–фінансових, матеріально–технічних та інших ресурсів півострова на розв'язанні проблем сфери туризму і рекреації, забезпеченні захисту економічних інтересів Криму і розвитку найцінніших туристичних ресурсів, розроблених з урахуванням природно–рекреаційного та історико–культурного потенціалу регіону.

Реалізація Стратегії дозволить створити сучасну конкурентоспроможну високоефективну туристично–рекреаційну галузь економіки. Для цього передбачається в найближчі роки реформувати санаторно–курортний і туристичний сектор економіки АРК.

Важливо, що стратегічне планування розвитку туризму в Криму є складовою цієї Стратегії, що забезпечує цільову спрямованість на досягнення сталого зростання рівня та якості життя кримчан на основі збалансованої соціально–економічної системи інноваційного типу, яка гарантує екологічну безпеку, динамічний розвиток економіки і реалізацію стратегічних інтересів України у Чорноморському регіоні.

За очікуванням експертів, успішна реалізація Стратегії забезпечить перетворення Криму на регіон, який має такі позитивні характеристики: є новатором у впровадженні управлінських, соціальних і технологічних інновацій, спрямованих на стратегію випереджального розвитку, соціальну консолідацію й формування нової регіональної ідентичності; став на шлях економічного розвитку як конкурентоспроможний суб'єкт єдиного економічного простору України та чорноморського субрегіону; гарантує безпеку життя і простору для реалізації професійного, кадрового й творчого потенціалу громадян; створює комфортні умови для перебування гостей регіону – споживачів рекреаційних послуг; є гарантом розвитку діалогу культур у чорноморському макрорегіоні, забезпечує збереження різноманіття культур, що склалися історично, створює умови для їх рівноправного розвитку, взаємозбагачення та міжнаціональної згоди; забезпечує збереження біорозмаїття у природі, екологічну безпеку навколишнього середовища; посідає лідируючі позиції у сфері впровадження моделі стійкого розвитку; сприяє реалізації міжнародного транспортно–комунікаційного потенціалу України в чорноморському макрорегіоні; входить до групи високорозвинутих регіонів України за якістю життя та рівнем соціальних стандартів [12, с. 21; 18, с. 47].

Висновки

Отже, кримський півострів має всі передумови для розвитку туристичної та рекреаційної діяльності. В той же час наявний потенціал Криму досі використовується неефективно. Туристичний ринок усе ще знаходиться на стадії структурної перебудови, інституціонального становлення, формування внутрішніх, міжгалузевих, міжрегіональних і зовнішньоекономічних зв'язків. Ефективність більшості курортних установ Криму залишається низькою. Тому однією з головних стратегічних цілей є розвиток півострову як національного та міжнародного центру туризму та рекреації – вихід на регіональні та глобальний туристичний ринок, формування міжнародних кластерів туризму та рекреації, інфраструктури гостинності.

Реформування санаторно–курортного та туристичного секторів економіки передбачає всебічну реалізацію потенціалу санаторно–курортного лікування та туризму за рахунок впровадження інноваційних технологій в рекреаційну діяльність, розвиток нових сегментів ринку рекреаційних послуг, оптимізацію структури рекреаційного комплексу, зменшення його негативного впливу на стан довкілля.

Основною передумовою успішного виконання цих завдань є перетворення туризму на пріоритетний напрямок сталого розвитку Криму.

Список використаних джерел

1. Туризм и устойчивое развитие. Доклад Генерального секретаря ООН // Комиссия по устойчивому развитию. Сессия (7; 1999). – Нью–Йорк: ООН, 19–30.04.99. – Е/CN.17/1999/5. – 26 с.
2. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Т.І. Ткаченко. – 2–ге вид., випр. та доповн. – К.: Київ. нац. торг.–екон. ун–т, 2009. – 463 с.
3. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: Збірник нормативно–правових актів. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 640 с., С. 40–97.
4. Любіцева О.О. Сталий розвиток туризму в Україні як один із шляхів посилення конкурентних позицій на ринку міжнародного туризму / О.О. Любіцева // Вісник соціально–економічних досліджень. Вип. 33 / Одес. держ. екон. ун–т; Редкол.: проф. Зверяков М.І., проф. Буркинський Б.В., доц. Ковальов А.І., проф. Семенов В.Ф. та ін. – Одеса: ОДЕУ, 2008 – 428 с, С. 393–397.
5. Доповідь «Межі зростання» підготовлена на замовлення Римського клубу представила результати моделювання наслідків швидкого зростання населення планети при обмежених природних ресурсах. Співавторами Денніса Медоуза були Донелла Медоуз, Йорген Рандерс та Вільям Беренс III. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Денніс_Медоуз
6. Повестка дня на XXI век: принята Конференцией ООН по окружающей среде и развитию, Рио–де–Жанейро, 3–14 июня 1992 г. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org>
7. Вітер І.І. Україна в системі глобального туризму / І.І. Вітер // Дослідження міжнародної економіки. Збірник наукових праць. Вип. 1(70) / Гол. ред. Пахомов Ю.М. / К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2012. – 194 с. – С. 16–28; Гуляев В.Г. Туризм:

экономика и социальное развитие: Монография / В.Г. Гуляев. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 304 с.; Дурович А.П., Бондаренко Г.А., Сергеева Т.М. Организация туризма: Учеб. пособие / А.П. Дурович, Г.А. Бондаренко, Т.М. Сергеева. – Мн.: Новое издание, 2005. – 640 с.; Любичева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти): Монографія / О.О. Любичева. – К.: Альтерпрес, 2005. – 436 с.; Любичева О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В.І. Туристичні ресурси України. Навч. посіб. / О.О. Любичева, Є.В. Панкова, В.І. Стафійчук. – К.: Альтерпрес, 2007. – 369 с.; Цехла С.Ю. Систематизація факторів розвитку туристської індустрії / С.Ю. Цехла // Вчені записки ТНУ. Серія: Економіка та управління. – Т. 22 (61), №2. – 2009. – С. 373–380; Школа І.М. та ін. Менеджмент туристичної індустрії: Навч. посіб. / І.М. Школа. – Чернівці: Книги. – 2005. – 596 с.; Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Т.І. Ткаченко. – 2-ге вид., випр. та доповн. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.; Чорненко Н.В. Організація туристичної індустрії: навч. посіб. / Н.В. Чорненко. – К.: Атака. – 2006. – 264 с.

8. Данильчук В.Ф., Алейникова Г.М., Босуновская А.Я., Голубничая С.Н. Методология оценки рекреационных территорий: монография / В.Ф. Данильчук, Г.М. Алейникова, А.Я. Босуновская, С.Н. Голубничая. – Донецк: ДИТБ, 2003. – 197 с.

9. Ковынева Л.В. Региональный туризм: монография / Л.В. Ковынева. – Хабаровск: Изд-во ДВГУПС, 2005. – 111 с.

10. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldleisure.org/about/publications/journal/journal.html>

11. Управление развитием туризма в регионе. Опыт реализации Стратегии Республики Карелии / Институт экономики КарНЦ РАН, под общей ред. Ю.В. Савельева, О.В. Толстогузова. – Петрозаводск: Изд-во Карельского научного центра РАН, 2008. – 141 с.

12. Стратегия экономического и социального развития Автономной Республики Крым на 2011–2020 годы. Утверждено Постановле-

нием Верховной Рады Автономной Республики Крым 22 декабря 2010 года №121–6/10.

13. Об Основных направлениях развития санаторно-курортного и туристского (рекреационного) комплекса Автономной Республики Крым до 2010 года: постановление Верховной Рады Автономной Республики Крым от 17 марта 2004 г. №849–3/04 // Сборник нормативно-правовых актов АР Крым. – 2004. – №3. – Ст. 149.

14. Абдулгасис В.С., Абдуллаев Р.А. Влияние макроэкономических факторов на развитие телекоммуникационного рынка Украины / В.С. Абдулгасис, Р.А. Абдуллаев // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2012. – №1. – С. 163–168 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.business-inform.net>

15. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

16. Сіденко В. Аналіз інвестиційних проєктів на предмет їх відповідності цілям і пріоритетам стратегії розвитку АР Крим / В. Сіденко // Національна безпека і оборона. – 2011. – №10–11. – С. 49.

17. Офіційний сайт Ради міністрів Автономної Республіки Крим [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ark.gov.ua/komitet-ekonomicheskij-reform/strategiya-razvitiya-kryma/>

18. Національна безпека і оборона. – 2011. – №10–11. – С. 47.

19. Офіційний сайт Головного управління статистики в АРК [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sf.ukrstat.gov.ua/ukindex.htm>

20. Снижение турпотока не сказалось на доходах крымских отельеров [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://prohotelia.com.ua/2010/04/crimea_tourism_statistics/2009

21. Программа развития и реформирования рекреационного комплекса Автономной Республики Крым на 2012–2013 годы. Постановление Верховной Рады Автономной Республики Крым от 21.12.2011 №631–6/11.

В.В. КРУГОВИЙ,
аспірант, НДЕІ Мінекономрозвитку України

Формування регіональних кластерів в Україні: напрямки, сфери, основні проблеми

У статті розглядається доцільність і необхідність формування регіональних кластерів у сучасних умовах України.

Ключові слова: інвестиції, регіон, кластер, кластерне утворення, система інвестиційної діяльності, державна підтримка.

В статті розглядається целесообразность и необходимость формирования региональных кластеров в современных условиях Украины.

Ключевые слова: инвестиции, регион, кластер, кластерное образование, система инвестиционной деятельности, государственная поддержка.

In the article expediency and necessity of forming of regional clusters are examined in the modern terms of Ukraine.

Keywords: investment, region, cluster, cluster formation, system of investment activity, state support.

Постановка проблеми. Питання переходу країни на інноваційну модель економічного розвитку є надзвичайно актуальним, і в цьому напрямі вже напрацьовано відповідну нормативну базу.

Активізація науково-технічної та інноваційної діяльності в інтересах розвитку національної економіки передбачена